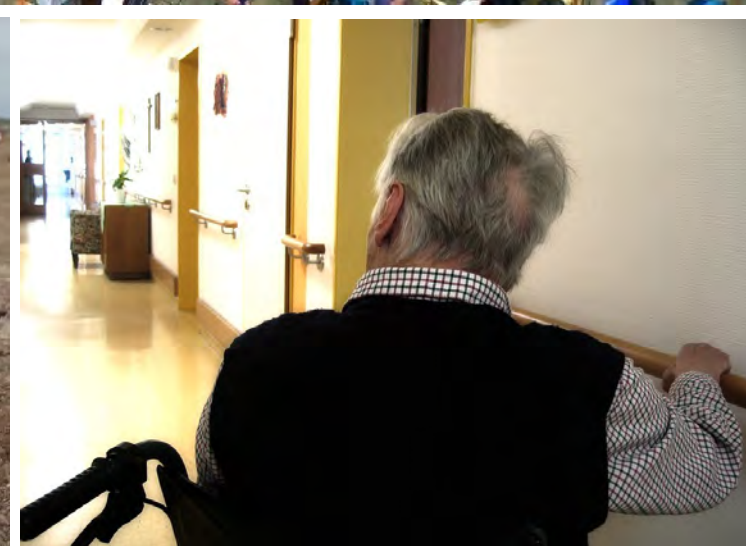

”Det var uppenbart att ingen lyssnade...”

- om ohörda röster och strukturer som dödar.

Slutrapport från Medborgarnas Coronakommission 2022

Innehåll

	Sid
Omslag	1
Innehållsförteckning	2
Förord	3
~~Vad menar vi med strukturer?~~	8
~~Äldreomsorgen och pandemin – delrapport~~	11
~~Otrygga jobb – otrygg vård~~	25
~~Sjukvården och pandemin – en delrapport~~	28
~~Skottland som inspirationskälla~~	52
Bostad som skydd mot smitta och isolering – delrapport	55
~~Asylsökande och papperslösa i coronapandemin – delrapport~~	68
~~Klimatet och Coronapandemin~~	81
~~Videobibliotek~~	83
Tack till alla medverkande!	85

FÖRORD

Den rapport du håller i din hand är resultatet av flera års ideellt arbete i flera olika arbetsgrupper inom Medborgarnas Coronakommission.

Kommissionen startade som ett ideellt nätverk våren 2020. I juni samma år publicerades i Aftonbladet Debatt en artikel om Medborgarkommissionen, som hade nästan 50 undertecknare¹. Merparten var läkare, sjuksköterskor, annan sjukvårdspersonal, forskare inom hälso- och sjukvård eller politiker och tjänstepersoner inom regional och lokal sjukvård, socialtjänst med mera.

Vår utgångspunkt var att det finns ett antal strukturer och förändringar i samhällsservicen under senare årtionden som vi var särskilt intresserade av att undersöka. Vår förståelse var att de förändringar som försvagat den allmänna välfärden troligen gjorde människor mer skyddslösa under pandemin.

Vi ville få kretsen runt Medborgarkommissionen att växa stort. Men det visade sig att de flesta berörda hade fullt upp med att överleva i pandemi vardagen på jobbet, i hemmet, i arbetsresorna eller i andra sociala sammanhang. Vi som kom att driva Medborgarkommissionens arbete framåt var i första hand pensionärer och andra personer från yrkesgrupperna som hade tid att ta tag i ämnet och som hade kunskap om de samhällsfrågor vi ville granska.

Att granska krisen underifrån

”Medborgarnas Coronakommission granskar krisen underifrån” blev vår devis. Vad betydde det? I den situation som beskrevs ovan, där många som stod mitt i krisens vardag inte hade tid eller ork för något utanför arbetstiden, var det svårt att få till hela den granskning ”underifrån” som vi från början tänkte oss. Trots det började vi att samla in vittnesmål från de vi stötte på som arbetade i sjukvården, i äldreomsorgen, i rättighetsorganisationer för asylsökande, bland boende inom LSS och bland dem som levde i storstädernas förorter och mötte pandemins verklighet tillsammans med alla fördomar om vad krisens effekter berodde på.

Under dessa 18 månader, från hösten 2020 till våren 2022, har mängden vittnesmål och andra berättelser blivit så många till antalet att det går att se mönster. Vittnesmål och berättelser stödjer etablerad forskning, och tvärs om. Vi som arbetat med Medborgarkommissionens material upplever därför att vår slutrapport är väl värd att läsa både bland intresserade inom berörda yrkeskategorier som av praktiker, brukare och beslutsfattare på alla nivåer i samhället.

Vi ser vår slutrapport som ett komplement – och i vissa delar alternativ till – till regeringens officiella Coronakommission, vars slutrapport också offentliggörs nu.

Styrsystem som påverkar utfallet

Ett exempel på sådana strukturförändringar som vi tittat på är just-in-time-system som skapat en påtaglig bräcklighet i beredskapen, när det gäller utrustning och vårdplatser. Tron på att allt går att mäta och räkna kvantitativt har på ett djupgående sätt förändrat styrsystemen inom vård, omsorg, utbildning och annan samhällsservice. En ideologiskt styrd tro på marknaden har satts före brukarnas behov, personalens erfarenheter och demokratiskt fattade beslut. Dessa problem har varit kända

---

¹ <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/wPaOq5/vi-granskar-krisen-fran-vart-hall--underifran>

långt före coronapandemin men de har sällan tagits på allvar, trots utredningar, fackliga krav och forskningsresultat.

Vi var särskilt intresserade av att undersöka hur effekterna av pandemin påverkades av

- Nedskärningar i kommuner och regioner.
- En uppsplittrad vård utan samordning mellan regionerna.
- En vinstdriven marknadsanpassning av olika slag i välfärden, köp- och säljsystem och olika styrsystem som hämtats från den privata sektorn, och som påverkat verksamheternas innehåll lika väl som beredskapslager av läkemedel och utrustning.
- Inhyrning från bemanningsföretag, visstidsanställningar och timvikariat i stället för tillräckligt med fast anställd personal.
- Arbetsmiljöproblem, brist på utbildning och fackliga rättigheter för stora delar av personalen i omsorgen.
- Osäkra anställningsförhållanden och låga löner som tvingar människor att arbeta när de är sjuka och ställer en stor grupp människor utanför trygghetssystemen.
- Brist på social bostadspolitik som leder till hemlöshet och skapandet av nya utsatta grupper som inte kan skyddas mot smitta.
- En migrationspolitik som leder till skapandet av ett skyddslöst skuggsamhälle.
- Klimatkrisen som ökar risken för okontrollerad spridning av virusmittor.

(Ur Aftonbladet, 9 juni 2020)

En del av våra vittnesmål och vårt material anknyter tydligt till dessa frågeställningar. Annat material bygger på frågeställningar som kommit upp under tiden som vi arbetat i nätverket. Under arbetets gång har också tankar om möjliga framtidsmodeller, eller rekommendationer om förändringar riktade till beslutsfattare, chefer och fackförbund, dykt upp.

Delrapporterna hänger ihop

Delrapporterna är framtagna vid olika tidpunkter, med start för Äldreomsorgsrapporten som skickades till regeringens Coronakommission redan i september 2020. Sjukvårdsrapporten offentliggjordes i oktober 2021. Från oktober 2021 till februari 2022 har flera delrapporter och texter tagits fram.

Rapporterna och texterna har tagits fram av olika författare och olika temagrupper. De har därför olika upplägg och olika utseende. Vi har valt att publicera dem i sin ursprungsform i denna slutrapport och låta förordet rama in helheten.

Det vi särskilt vill peka på är hur de olika samhällsområdena hänger ihop – även om de i denna publikation är åtskilda i olika tema-rapporter.

Ett tydligt exempel är den problematik som blev synlig under pandemins första period – att storstädernas förorter drabbades extra hårt av både smittspridning, allvarlig sjukdom och dödsfall. Många förklaringar diskuterades, som trångboddhet, språksvårigheter, kulturella olikheter, misstro mot myndigheter etc. Dessa förklaringar är inte uteslutna, men myndigheterna missade ändå de mest uppenbara sammanhangen – befolkningen i förorterna var de som främst tvingades stå i första ledet och handskas med pandemins effekter inom hemtjänsten, i städservice, på äldreboendena, inom sjukvården och annan service. Taxichaufförer fraktade nysmittade skidresenärer, hantverkare och reparatörer kunde inte utföra sitt arbete hemifrån. Arbetsvillkoren förhindrade ofta flexitid, vilket ledde till överfulla bussar och andra transporter på morgnar och kvällar. Då många inte var fast anställda hade de svårigheter att sjukskriva sig och stanna hemma om de hade sjukdomssymptom. I

rapporten har vi döpt detta avsnitt till ”Den tredubbla smittfällan – boende, transporter och arbetsvillkor”.

Äldreomsorgen kräver kvalitativa förändringar

I delrapporten om äldreomsorgen framgår det tydligt att det behövs stora förändringar främst när det gäller personalens villkor. Regeringens Coronakommission uppmärksammade också detta i december 2020 och kom med skarpa rekommendationer både när det gäller personalens rätt till utbildning och goda arbetsvillkor, inklusive ett mycket högre mått av tillsvidareanställningar. Regeringen har också tillsatt en utredning för att ta fram en äldreomsorgslag, något som även Medborgarkommissionen förespråkar.

Utöver detta menar Medborgarkommissionen bland annat att äldreomsorgsboenden bör drivas i kommunal eller ideell regi, inte av vinstdrivande företag. Upphandlingsregler behöver ses över och göras mer kvalitativa. Den medicinska kompetensen behöver stärkas och personalens utbildning, erfarenheter och initiativförmåga behöver uppmuntras.

Äldreomsorgen är särskilt berörd av ett fenomen som har betydelse för många andra samhällsområden också – förändringarna i arbetsvillkoren i stort på svensk arbetsmarknad de senaste årtiondena. Något som även regeringens Coronakommission påtalade med skärpa i december 2020.

Växande byråkrati

Mängden vittnesmål i sjukvårdsrapporten talar på många vis sitt tydliga språk. Ett genomgående tema är bristen på samordning och framför allt bristen på lyhördhet från beslutsfattare och chefer gentemot personalen och deras kunskaper. Vi skulle kunna kalla det brist på arbetsplatsdemokrati. Vi kan samtidigt konstatera att i de fall där personalen har haft ett aktivt ord med i laget har pandemihanteringen fungerat mycket bättre.

Regeringens Coronakommission har pekat på strukturella brister när det gäller ansvar, planering och samordning inom vården. Men den analys som saknas i den officiella rapporten är det systemfel som delvis förklarar problemen – byråkratins tillväxt, att administrationen under en lång rad år tillåtit öka mer än den personal som möter patienter.

Antalet sjuksköterskor i vården minskade med 0,42 procent mellan 2010 och 2017, medan administrationen ökade med 36 procent. Detta är en effekt av nya styrformer med marknadstänkande som kräver mycket mer administration. Vård- och omsorgsverksamheten ska mätas och utvärderas, förhandlingar med vårdgivare ska hanteras och effektiviseringar räknas fram för att spara pengar. I allt detta minskar personalens möjlighet att påverka sitt arbete utifrån sin professionella yrkeskunskap.

I regeringskommissionens rapport nämns att bristen på sjukvårdspersonal är stor i de flesta regioner och kommuner. Förklaringar som anges är befolkningsökningen, att vårdpersonalen inte växer i samma takt som de ökande behoven, och att arbetsmiljön ofta är tung med en stor andel vårdkrävande och multisjuka patienter – vilket leder till hög arbetsbelastning och hög personalomsättning. Andra orsaker som nämns är stora pensionsavgångar, för få utbildningsplatser och konkurrens om personal mellan privata vårdgivare och kommuner. Men den stora strukturella, administrationskrävande förändringen av sjukvården nämns inte alls som förklaring.

I Medborgarnas Coronakommissions sjukvårdsrapport har vi beskrivit detta. Vi citerar forskare som visar att sjukvårdens huvudmän i sina styrdokument tydligt visar att de litar allt mindre på

professionerna, vilket resulterat i en ökad detaljstyrning. Detta upplevs av vårdpersonalen som en tvångströja som minskar arbetsglädjen.

Många med hög praktisk vårdkompetens suggs upp i det administrativa ledet. En oro som vårdpersonalen beskriver är att de mest vårdkunniga många gånger strävar efter att få administrativa befattningar med hög lön, och att dessa när de försvunnit "från golvet" efter en tid i administrativt arbete förlorar värdefull vårdnära kompetens. Man talar om ett dränage av den bästa praktiska vårdkompetensen. Forskaren Erika Falkenström beskriver det så här: "Sjukvården tvingas ta hänsyn till kortsiktiga ekonomiska mål som går ut över etiska värden som patientsäkerhet, vård efter behov, mänsklig värdighet och lika villkor."

Utgå från dem det berör

När det gäller asylsökande och papperslösa är det uppenbart att migrationspolitiken måste ändras så att utgångspunkten är behoven hos dem som berörs. Migrationsrättigheter handlar om mänskliga rättigheter. Om inte hänsyn tas till de mest utsattas villkor och behov finns det ingen möjlighet att skydda dessa grupper från smittspridning eller andra problem i en samhällskris. Det gäller både vårdbehov och förvarstaging för att nämna några exempel.

När det gäller bostadsfrågan diskuterar vi behovet av en helhetssyn på hur boende, arbete och transportmöjligheter hänger ihop, och där ingen del av kedjan är starkare än sin svagaste länk. Vi tittar också på hur det kan finnas alternativa boendemöjligheter för livets olika åldrar som både kan försvåra smittspridning och förhindra de negativa folkhälsoeffekter som långvarig isolering kan ge. Pandemin har givit upphov till många spännande forskningsprojekt på detta område, i mycket högre grad i andra länder än i Sverige.

Några sidor om klimatkrisen och risker för nya virus kompletterar bilden.

Behov av strukturförändringar

Det inledande avsnittet är en text om vad vi i Medborgarkommissionen menar med strukturer. Vi argumenterar ju för att det ofta är de grundläggande strukturerna som behöver ändras för att de påtalade problemen ska försvinna eller vändas i sin motsats.

Strukturer är komplicerade system av politiska beslut, lagregler, erfarenhetsbaserat beteende och påbjudna policys eller order uppifrån. En särskild problematik är att strukturerna ofta sitter i huvudet på oss – det är svårt att ifrågasätta det som anses gälla trots att det kanske inte alls motsvarar sunt förnuft eller personalens uppfattning om vad som är rimligt.

Ofta finns två huvudmotsägelser som står emot varandra –

- ekonomisk-politiska system som sägs leda till högre effektivitet, och där industrin stått modell för tillämpningen även i vård och omsorg (NPM, just-in-time, mäta och väga system, räkna pinnar) eller
- att grunda besluten i professionens och personalens kunnande och idériakedom, arbeta med ett förankrat ledarskap som utgår ifrån önskemålen "från golvet" – dvs patienter, vårdsökande, klienter, olika personalkategorier, fackliga organisationer osv.

Om det förra styressättet står för tron på konkurrens som styrmedel så står det senare för att samarbete och demokratiskt deltagande av de berörda är det mest effektiva sättet att åstadkomma goda resultat i verksamheten.

Skottland inspirerar

Ett intressant exempel på det senare är från sjukvården i Skottland, som prövade ett konkurrensbaserat system under femton år och fann att det var dyrt och ineffektivt. Under ca sju år utvecklade man därför detta och byggde upp det samarbetsbaserade system man nu haft i drift sedan 2004. Skottland som inspirationskälla har funnits med oss hela tiden i arbetet med Medborgarkommissionen, ända sedan rapporten ”Skottland visar vägen” gavs ut på Arena Idé i december 2019². Inte minst hur personal och fackliga organisationer aktivt deltar i vårdens styrning ”underifrån” ger nya perspektiv.

Vi låter det vara slutorden för hela Medborgarkommissionens arbete.

Vi ifrågasätter ekonomiska styrmodeller som utgår från industrins produktivetsprinciper och slår ett slag för vikten av samarbete, helhetstänk och aktiv involvering av personal och berörda i det förändringsarbete som pandemin utpekar som nödvändigt om samhället ska klara av framtida kriser och pandemier på ett bättre sätt än idag.

Stockholm och Göteborg 2022-02-22

Medborgarnas Coronakommission, www.medborgarkommission.se

***

Alla delrapporter har skrivits av olika temagrupper, och granskats av alla som ingått aktivt i nätverkets arbete.

Här hittar du kontaktpersoner för de olika delrapporterna.

Vad menar vi med strukturer?, Skottland som inspirationskälla

Lars Taxén, lars.taxen@gmail.com

Äldreomsorgen och pandemin, Videobibliotek

Gunnar Lindholm, glmedia00@gmail.com

Otrygga jobb – otrygg vård

Lars Henriksson, henrikssonx@gmail.com

Sjukvården och pandemin, Asylsökande och papperslösa i coronapandemin

Maria Sundvall, maria.sundvall@bredband.net

Bostad som skydd mot smitta och isolering

Eva Nikell, eva.nikell2@gmail.com och Kerstin Kärnekull, kerstin@karnekull.se

Klimatet och Coronapandemin

Ulla Bertling, ulla.bertling@gmail.com

---

² <https://arenaide.se/rapporter/skottland-visar-vagen/>

Bostaden som skydd mot smitta och isolering

Delrapport från Medborgarnas Coronakommission

Februari 2022

www.medborgarkommission.se

Varför är bostaden en viktig fråga i Corona-tider?

Hur viktig är din bostad för din förmåga att hålla dig frisk i pandemier? Ja, det beror i hög grad på var den ligger, i vilket skick den är, vilka ekonomiska förutsättningar du har att klara boendekostnaden, om du kan arbeta hemifrån i den eller om du måste åka iväg någonstans för att kunna utföra ditt jobb. Vilka kontakter du har med dina grannar, hur ni samarbetar och löser problem har också betydelse.

Pandemidebatten har hittills i hög grad gällt förhållandena inom äldreomsorgen och sjukvården och få har reflekterat över bostadens roll i sammanhanget. Samtidigt är det uppenbart att boende som hör ihop med hemtjänst, eller kvaliteten på boende inom äldreomsorgen, har stor betydelse för hur du som individ klarar av smittspridning och allvarlig sjukdom.

Likaså är det uppenbart att bostäder i områden där många människor arbetar i serviceyrken och måste åka fysiskt till jobbet varje dag kan begränsa människors möjligheter att hålla sig smittfria. Anställda utan möjlighet till flextid har svårt att följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer att bara åka kommunalt när det går att hålla stora avstånd på tunnelbanan och bussarna.

En annan aspekt är vad ensamhet och isolering fått för konsekvenser på kort och lång sikt. Att inte känna sina grannar, att inte kunna förflytta sig eftersom kollektivåkande ska undvikas och bli hänvisad till den egna bostaden är något som i hög grad drabbat ensamstående och sjuka, särskilt den stora gruppen äldre. Konsekvenserna går ännu inte att överblicka.

I Sveriges Radios söndagsprogram Godmorgon världen (P1) fanns den 13 februari 2022 ett inslag om den nyligen briserade skandalen på äldreboenden i Frankrike. Boken *Gravgrävarna* (Les fossoyeurs) av den undersökande journalisten Victor Castanet har avslöjat mycket allvarliga missförhållanden både på offentliga och privata äldreboenden. Ransonering av mat, äldre som går ner tiotals kilo i vikt, föreställningar om att äldre inte kan känna smärta och att det därför inte gör så mycket om de ramlar och får blåmärken, hyror på 35 000 kronor i månaden med mera.

Inslaget anknöt till den debatt som fanns i Sverige våren 2020, om missförhållanden och överdödlighet på äldreboenden i samband med att Covid-19-smittan tog sig in i äldreomsorgen. Frågorna stod också i centrum för den statliga Coronakommissions första delrapport, om läget i äldreomsorgen.

Alternativt boende ny trend

Men inslaget i Godmorgon världen handlade också om alternativa boenden som äldre kvinnor organiserat på egen hand, för att kunna bo i gemenskap och slippa bli utlämnade sent i livet till dåligt fungerande social service. I Montreuil, lite öster om Paris, finns pensionärskollektivet Babayagas med 24 lägenheter. Namnet är taget efter de smått mytiska, starka ryska mormödrarna. Huset är öppet för kvinnor över 60 år som kan handla, laga mat, äta och sköta sin personliga hygien utan hjälp. Hyran är billig i jämförelse med de omåttligt höga priser som gäller både på privata och franska äldreboenden. Och det väsentliga är den sociala sammanhållningen och det stöd den utgör, särskilt i perioder som präglats av påbjuden isolering till följd av Covid-19 pandemin.

Godmorgon världen uppger att så kallade pensionärskollektiv (bogemenskaper och seniorboenden på svenska) de senaste åren blivit en ny trend i Frankrike. La Maison des Babayagas kan bli ett av de franska exemplen i forskningsprojektet CO-HOPE, med startpunkt i tvärvetenskaplig forskning från Lunds universitet om boende, hälsa och integration. I projektet samverkar forskare, intresseorganisationer och andra aktörer för att skärsåda vad pandemin har givit för erfarenheter,

lära av varandra, skapa riktlinjer och bygga upp resurser för att få till fler kollaborativa boenden i fem europeiska länder inklusive Frankrike och Sverige.

När Medborgarnas Coronakommission började undersöka denna fråga fann vi att intresset var mycket stort för experiment och forskning kring bostäder som smittfällor eller folkhälsoredskap runt om i Europa. I Sverige har detta hittills varit en icke-fråga, bortsett från forskarna i Lund.

Förhoppningsvis kommer post-pandemi-debatten att lyfta fram betydelsen av olika boendemöjligheter inte bara när det gäller att överbrygga sociala skillnader, utan även nya boendeformer som en väg till bättre skydd, hälsa, gemenskap och förmåga att hantera kriser för hela befolkningen.

Det nära grannskapet, vad som finns inom gångavstånd där man bor och hur man kan samarbeta lokalt, måste också få stor uppmärksamhet. Det handlar i längden om ett perspektivskifte i svensk planering, från det funktionsuppdelade och storskaliga samhället, helt beroende av bilen, till framtidens resurssnåla och resilienta samhällsbygge. Vi har ännu inte påbörjat den omställning som kommer att behövas inom en mycket nära framtid.

Våra bidrag i denna slutrapport handlar dels om "den tredubbla smittfällan bostäder, transporter och arbetsvillkor", där vi har bland annat gjort en intervju med bostadsforskaren Ilhan Kellecioglu från föreningen Ort till Ort. Vår andra del handlar om erfarenheter från alternativa boendeformer och alternativ stadsplanering, som kan möjliggöra för människor att leva goda, friska liv i gemenskap så länge som möjligt upp i åldrarna. En helt bortglömd dimension i den svenska bostadsdebatten.

Den tredubbla smittfällan – boende, transporter och arbetsvillkor

Under tidig vår 2020 kom många rapporter om hur Covid-19 särskilt drabbade invånarna i många förorter till storstäderna. En högre smittspridning, fler sjukdomsfall och fler dödsfall rapporterades nästan dagligen. Vad var det egentligen som hände, och varför hände det på detta sätt?

Efterhand började förklaringar att dyka upp – en särskilt drabbad grupp visade sig vara taxichaufförer som utan kunskap om förutsättningarna hade kört turister hem från skidorterna i Österrike och Italien, orter som man redan då visste stod för snabb smittspridning. Eftersom deras jobb bestod i att köra människor mellan olika platser blev de inte bara sjuka själva, de bidrog omedvetet till fortsatt smittspridning till andra kunder än skidturisterna.

Andra förklaringar till den snabba smittspridningen började också diskuteras, bland annat av Folkhälsomyndigheten. Det talades om språksvårigheter och kunskapsbrist ("vi borde ha översatt mer material från början"), problemen med trångboddhet och flergenerationsboende i miljonprogramsområdena, skillnader i hälsa innan pandemins utbrott, och det spekulerades i "kulturella skillnader" som en fråga om olika förhållningssätt till Coronakrisen.

Få tog upp den mest uppenbara förklaringsmodellen – att förortsbornas totala livssituation gjorde dem extra exponerade för smittspridning och allvarliga hälsoeffekter. I Medborgarnas Coronakommissions diskussioner har vi kallat det för den tredubbla smittfällan – boende, transporter och arbetsvillkor.

Trångboddhet och många gånger dålig bostadsstandard är en viktig förklaring till smittspridning och överdödlighet i vissa bostadsområden. Men det är också avgörande att många av dem som håller ihop kittet i samhället, inom vård och omsorg, i servicenäringarna, i transportsystemen etc bor i städernas förorter. Deras jobb innebär mestadels krav på fysisk närvaro, de kan inte jobba hemifrån, de har sällan flexitid, och för många är arbetsvillkoren av en sådan art att de har svårigheter att

stanna hemma när de blir sjuka. (Se avsnittet om osäkra arbetsvillkor i slutrapporten.)

Det handlar om arbetsvillkoren

Det handlar alltså om grupper av människor – boende och anställda – som inte kan hålla de rekommenderade avstånden framför allt på grund av karaktären av deras jobb.

Det kom också rapporter om överfulla bussar från Järvaområdet som transporterade folk till jobbet, och oroande siffror om att SL minskade antalet bussar eftersom man förutsatte att människor skulle arbeta hemifrån. Men det var inte förrän fackförbundet SEKO den 12 juni uppmanade SL att inte minska antalet tunnelbanevagnar i sommar-Stockholm som frågan fördes upp i offentligheten.

"SL uppmanar stockholmarna att tränga sig i tunnelbanan mitt i pandemin. Vår skyddsombudsorganisation kommer att vidta alla åtgärder som behövs för att säkerställa våra kollegors hälsa och liv", skriver fackföreningen SEKO Tunnelbanan, Klubb 111, i ett pressmeddelande 12 juni.

Det lokala facket anser att SL och regionpolitikerna inte har lärt sig något från våren då de minskade trafiken på bussar och lokalbanor vilket ledde till ökad trängsel där. Nu ska de göra samma sak i tunnelbanan.

- Vi varnar alla att det kan bli en katastrof både för våra kollegors hälsa och liv men också för våra trafikanters. Vi kommer inte bara stå och se på när detta händer, skriver SEKO klubb 111."

www.medborgarkommission.se/media/nyheter

Andra rapporter talade om långvarigt stillastående rulltrappor i Rinkeby, vilket lämnade resenärerna med en enda liten hiss från tunnelbanan till marken ovanför. Köerna ringlade långa och hissen blev överfull.

Medborgarnas Coronakommission har intervjuat Ilhan Kellecioglu, boende i Husby och forskningsassistent vid Malmö och Uppsala universitet. Inom forskningsprogrammen Urban Studies har han skrivit boken *"Rapport Inifrån 'Hemblahelvetet'. Röster från Hemblas bostäder i Husby, Stockholm"*. Han är också en av initiativtagarna till aktivistnätverket Ort till Ort, en lokal hyresgästförening med förankring främst i Sundbyberg och Husby, som kämpar för de boendes rättigheter som hyresgäster.

Hur ser du på frågan om den tredelade smittfällan – bostäder, transporter och arbetsvillkor?

- Det är en central fråga för oss, många människor i miljonprogramsområdena tappade hoppet, de tappade tilliten till regeringens Coronastrategi på grund av den svåra situation de fångades in i. De kunde inte jobba hemifrån och de hade svårigheter att ta sig in till stan. Medelklassen jobbade hemifrån, och shoppade hemifrån, vilket absurd nog ledde till ökat tryck på de grupper som jobbar med servicenäringarna. Fler hemtransporter, ökat tryck på snabba leveranser. Och så förstås det faktum att många inom förörternas arbetarklass är de som garanterar att hemtjänst och äldreomsorg fungerar på golvet.

Vad tänker du om att myndigheterna inte tog upp de här frågorna på ett tydligt sätt?

- Det är klart att myndigheterna är medvetna om att det är så här – om inte annat så visar ju undersökningar av mobiltrafiken hur människor rör sig mellan bostadsområden i Järva till olika lager i Kungsängen, till exempel. Men det är politiskt sprängstoff, det krävs alltför stora omstruktureringar av samhället för att på allvar förändra den bilden. Och institutioner som

Folkhälsomyndigheten eller Socialstyrelsen når inte ut till de boende i dessa områden, det är inte en språkfråga utan en tillitsfråga.

Vad tänker du att man kunde ha gjort i stället för att bara rekommendera avstånd och stanna hemma om du är sjuk?

- Det är en jättesvår fråga, det finns inga enkla lösningar när en pandemi väl har brutit ut. Kanske borde arbetsgivarna ha organiserat egna transporter för sina anställda så att de kunde komma på ett säkert sätt till jobbet?

Hur ser du på frågan om "kulturella skillnader" som förklaring till att förortsbefolkningen drabbades så hårt?

- Jag tror inte att den sortens kulturella skillnader finns. Många människor från andra länder bevakar nyhetsprogram i lika hög grad som infödda svenskar men de ser på andra stora nyhetsbyråer i världen. Deras information är av minst lika bra kvalitet som Sveriges radio och SVT. Men om du dagligen upplever de orättvisor som många upplever i förorten så försvinner förtroendet för samhället. Många tvingas också till egocentriska val, att fixa sitt eget jobb, eller kanske klara av att ha två jobb, man tänker inte så mycket på den långsiktiga samhällsutvecklingen i den situationen.
- Det är ungefär som med vaccinationsgraden, den är klart lägre många förorter. Men när ska de som bor där hinna vaccinera sig om det finns en vaccinationsbuss på torget mellan kl 10 och 15 på vardagar, då de flesta som behöver vaccinationen arbetar. Återigen, den som inte kan arbeta hemifrån eller inte kan styra självständigt över sina arbetstider, behöver en samhällsservice som är anpassad efter detta. Där är vi långtifrån idag.
- En annan fråga som pandemin belyste är skillnaden mellan hyresgäster och bostadsrättsägare. Det gick ganska snabbt att fixa fram amorteringsfrihet för bostadsrättsinnehavarna som ett led i regeringens krispaket, en befrielse med ca 3 000 kronor i månaden per familj. Här finns ingen likhet med hyresgästernas situation, där många dessutom blev arbetslösa i inledningskedet av pandemin.

Är det dessa frågor som Ort till Ort har arbetat med under pandemin?

- Många människor i Husby blev extra utsatta ekonomiskt när pandemin gjorde att folk förlorade sina jobb, och de blev särskilt osäkra på framtiden. Hundratals människor ringde in till oss för att få hjälp och stöd. Vi gjorde insamlingar av mat till många berörda, och vi tog kontakt med hyresvärdarna för att få uppskov med hyrorna. Tre hyresfria månader ville vi få till, tanken var att pandemin snart är över. I de flesta fall gick hyresvärdarna med på uppskov, men uppskoven skulle ju betalas tillbaka med dubbla hyror några månader senare. Vilket gör situationen än mer prekär idag.

Ort till Ort är en lokal hyresgästorganisation, ett aktivistnätverk, som bildades i Tensta 2015. Ort till Ort i Husby startade förra året som ett led i verksamheten Socialt Center. Socialt Center Husby består av tre olika organisationer, fackförbundet Syndikalisterna (SAC), bostadsnätverket Ort till Ort, och Folkrorelsejuristerna som arbetar med juridisk rådgivning. Varje tisdag klockan 17 till 19 kan boende komma och få gratis rådgivning inom olika frågor.

Ilhan Kellecioglu berättar att det är stor skillnad på hyresgästernas inställning till de olika hyresvärdarna i området. Mest missnöjda är människor som bor i Hemblas (idag Victoriahem) hyreshus¹, säger han med en hänvisning till forskningsrapporten.

- Vi driver frågan om en "återkommunalisering" av Hembla, inte minst med tanke på att Svenska Bostäder, det kommunala och största bostadsbolaget, har ett helt annat rykte och en helt annan ställning i området. Men det är svårt, staten subventionerar de stora bostadsbolagen på olika sätt, inte minst genom att investera AP-fondspengar i fastigheterna.

Dåliga bostäder ger sjuka människor

I "Rapport inifrån 'Hembla-helvetet'- röster från Hemblas bostäder i Husby" listas en lång rad problem med underhållet i lägenheterna, där anmälningar om missförhållanden lämnas utan åtgärd eller hanteras alltför långsamt. Det handlar om fukt och mögel, skadedjur, brister i ventilationen, dålig vattenkvalitet med mera. Bostadsstandarden bidrar i sig till de skillnader i folkhälsa som kan noteras i olika stadsdelar. Även de renoveringar som görs kritiserar ofta för att vara kosmetiska, utan att de grundläggande behoven av ordentliga stambyten och en allmän översyn av bostadens tekniska standard görs.

- Vi har hundratals ärenden uppe i Hyresnämnden nu, där klagomål på bostadsstandarden eller Hemblas ointresse för att åtgärda problemen tas upp. Hyresnämnden ger hyresgästerna rätt nästan som på löpande band för tillfället.
- Och det är viktigt för de boende i miljonprogramsområdena att se att det går att göra något åt situationen. Kan du åtgärda ett problem i din bostad, genom hyresvärden eller hyresnämnden, då ökar tilliten – du vet att det fungerar. Om du misslyckas med att åtgärda grundläggande problem i din bostad då minskar tilliten, och om du inte känner dig trygg i ditt bostadsområde kan resultatet bli att du vänder dig emot hela samhället.

Den största problematiken, menar Ilhan Kellecioglu, är att nästan alla som ska jobba med trygghetsskapande åtgärder eller förändringar i utsatta förortsområden kommer utifrån. De bor inte i området, de har inga långvariga erfarenheter därifrån, och de lyssnar ofta inte särskilt mycket på vad invånarna tycker.

- Ta frågan om padelbanor, som de nu vill införa i Husby, det är så långt ifrån de boendes önskemål som vi kan komma. Här finns inga gårdslokaler, inga mötesplatser för barn och unga. De involverar inte befolkningen i sina planer, det är nyliberal politik utifrån vad som för tillfället är på modet och resultatet visar på en urholkning av demokratin.

Vilka lärdomar för framtiden tänker du att pandemin kommer att ge?

- Största lärdomen är att vi måste börja se det sjuka i samhället, vi befinner oss i en krisartad samhällssituation med allvarligt ökande klyftor och en samhällsservice som på många håll fungerar väldigt illa. Människor måste börja agera tillsammans för att få det bättre. Vi når framgångar så länge vi är solidariska med varandra. Vi står starka här i Järva, i vår analys, i vår organisering, oavsett hur problemen ser ut.

---

¹ Hembla är en av Sveriges största fastighetsägare med drygt 21 000 hyresbostäder. Hembla finns i flertalet förorter i Stockholm, och i flera medelstora städer i Mellansverige. Idag är Hembla uppköpt av den största privata hyresfastighetsägaren i Europa, Vonovia SE, som äger en halv miljon lägenheter.

- Och vi är hoppfulla. I veckan ska jag till riksdagens civilutskott och presentera min Hembla-rapport, och sedan ska jag åka till Bryssel och träffa olika hyresgästorganisationer. Du har väl hört att de håller på att återkommunalisera bostäder i Berlin?

Bra boende i svåra tider

Erfarenheterna från Husby och Ort till ort, som Ilhan Kellecioglu förmedlar, är inte unika. I en färsk svensk rapport om sambandet mellan bostadsförsörjning och Covid-19 konstateras att ojämlika boendeförhållanden i olika kommuner har ett starkt samband med risken för spridning av Covid-19.

Rapporten mynnar i att *”kommuner måste sträva efter att tillhandahålla ‘proper housing’* (ett begrepp som inte har någon bra svensk översättning) för att begränsa spridningen av sjukdomar i utsatta grupper som låginkomsthushåll och äldre befolkning². *”Proper housing”* skulle kunna översättas med *”adequate housing”*, som ingår i FNs grundläggande mänskliga rättigheter. Adequate housing är ännu ett internationellt begrepp utan bra svensk motsvarighet. Den svenska officiella översättningen talar om rätten till en bostad – men housing handlar om mer, om hela boendemiljön och om bostadssituationen.³

Pandemin har avslöjat stora problem inom den svenska bostadsförsörjningen. Men den har också bidragit till nya insikter om vad som är grundläggande för hur boendemiljön kan stötta ett gott och värdigt liv även i krissituationer.

Att bo med covid-19

En forskargrupp i Lund hade, med stöd av Boverket, påbörjat en studie av kollektivboende⁴ och social integration av flyktingar. De inledde sitt fältarbete i gemenskapsboendet SällBo i Helsingborg, som var inflyttat sedan ungefär fyra månader, när ett besöksförbud infördes i början av 2020. Efter att Helsingborgshem hade stängt SällBo för utomstående började de boende – äldre, unga flyktingar och unga svenskar – att organisera sig själva och utveckla sätt att fortsätta att umgås men med fysisk distans. Den gemensamma trädgården blev en central punkt där midsommar 2020 firades och många grillmiddagar kunde ordnas. I vanliga flerbostadshus undvek de boende i stället varandra och levde isolerade från sina grannar. De inledande resultaten gjorde att forskarna bestämde sig för att genomföra e-postintervjuer med boende i olika kollektivhus och bogemenskaper i Sverige om hur de boende har hanterat pandemin i sina vardagsliv.

Ivette Aroyo, en av forskarna, beskriver vad e-postintervjuerna visat att det inneburit att bo i ett kollektivhus under pandemin:

”Boende i kollektivhus är redan vana vid ömsesidigt stöd och utbyte, att fatta beslut tillsammans och att bestämma tillsammans över närmiljön. Det är därför inte alls överraskande att **tre olika sätt att hantera pandemin** omedelbart togs i bruk i varje hus, nämligen självorganisering, olika samarbetsnivåer och resiliens.

---

² Ismail, M.; Warsame, A.; Wilhelmsson, M. An Exploratory Analysis of Housing and the Distribution of COVID-19 in Sweden. *Buildings* **2022**, *12*, 71. <https://doi.org/10.3390/buildings12010071>

³ Fact Sheet No.21, The Human Right to Adequate Housing, UN.

⁴ Enligt kollektivhusrörelsens egen definition är kollektivhus vanliga bostäder som avviker från det som är konventionellt boende genom att de både har privata bostäder och gemensamma utrymmen. Det finns gemensamma lokaler där de boende kan laga mat och äta tillsammans, odla sin hobby och umgås.

Varje kollektivhus **självorganiserade sig kollektivt** för att skydda sig mot viruset. Ett återkommande mönster var att begränsa utomståendes tillgång till de gemensamma ytorna och reservera dessa för de boende, att upphöra med den gemensamma matlagningen och måltiderna och att börja kommunicera via digitala kanaler.

Efter några månaders erfarenhet och ökad kunskap om Covid-19, utvecklade de boende nya former för hur **olika grupper av boende** kunde få tillgång till och använda gemensamma lokaler och att använda trädgården för att umgås samtidigt som man höll fysisk distans. Olika sätt att hjälpa vandra, som att hämta covidtester, hålla kontakt med eller hjälpa sårbara grannar utvecklades på ett självklart sätt, eftersom man vågade be sina grannar om hjälp. Somliga kollektivhus hade en sådan utformning så att de boende kunde dela in huset i **mindre system**. Pensionärerna och andra, som var hemma på dagarna kunde fortsätta att mötas i de gemensamma lokalerna medan de som arbetade utanför huset slutade att använda dessa eller använde andra lokaler i huset.

En gemensam upplevelse tycks vara att de boende inte kände sig isolerade utan uppskattade sin boendeform ännu mer än före pandemin. De boende i kollektivhus i Sverige har handskats med följderna av pandemin på många olika och framgångsrika vägar samt lyckades undvika en massiv smittspridning enligt de olika husen som svarade på e-postintervjuerna, vilket verkar bli ett bevis på gemenskapens **resiliens**⁵ (motståndskraft, förmåga att stå ut med och klara av förändringar).

Marknadsinriktade aktörer har kanske börjat lyfta fram enfamiljshus som det bästa sättet att handskas med framtida pandemier. Men de boende i bogemenskaper och kollektivhus har demonstrerat att gemensam klokhet och inlevelse behövs under en pandemi. Du behöver inte alls undvika dina grannar; tvärtom, du står starkare därför att du samarbetar med dina grannar.”

Margrethe Kähler, tidigare bostadskonsulent hos Ældre Sagen i Danmark, sammanfattade på den första internationella konferensen om collaborative housing i Stockholm 2010 vad som behövs för ett gott samarbete i en bogemenskap/kollektivboende utöver att varje hushåll har sin egen bostad; **ett utrymme där man kan mötas och något att mötas kring**.⁶ Ivette Aroyo framhåller dessutom en lokal kultur av ömsesidigt stöd och utbyte, vana att fatta beslut tillsammans och gruppens möjlighet att bestämma tillsammans över närmiljön som viktiga aspekter.

Co-Hope – ett forsknings- och tillämpnings-samarbete mellan fem länder

Erfarenheter från forskningen i Lund om hur kollektivhus och bogemenskaper hanterar coronapandemin har sedan använts vid planeringen av ett forskningsprojekt, Co-Hope, med finansiering från JPI-Europe. Projektet bygger också vidare på tvärvetenskaplig forskning vid Lunds universitet om boende, hälsa och integration. Projektets titel är ”Collaborative Housing in a Pandemic Era: cross-country inter- and transdisciplinary evaluation, innovative approaches, human rights-based policy recommendations and capacity building.” I projektet samverkar forskare,

---

⁵ Aroyo, I, Att bo i gemenskap under en pandemi. Sid 1-2, Bo tillsammans nr 58 maj 20021, Kollektivhus NU 2021. <http://kollektivhus.se/bo-tillsammans/nya-bo-tillsammans-15-maj/>

⁶ Vestbro, Dick Urban (red), Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World, Living together - cohousing ideas and realities around the world: proceedings from the International Collaborative Housing Conference in Stockholm 5-9 May 2010, Division of Urban and Regional Studies, Royal Institute of Technology in Collaboration with Kollektivhus NU, Stockholm, 2010.

intresseorganisationer och andra aktörer för att byta erfarenheter, lära av varandra, skapa riktlinjer och bygga upp resurser för att få till fler kollaborativa boenden⁷.

Forskare i fem länder, Sverige, Österrike, Frankrike, Spanien och Finland, liksom organisationer, praktiker och gräsrotsrörelser är engagerade. I projektet deltar medlemsorganisationer som Kollektivhus NU i Sverige, UrbaMOnde-France och Habitat Participatif i Frankrike och Initiativ Gemeinsam Bauen und Wohnen i Österrike liksom kommuner som Lund och Sevilla. Projektet startas under 2022 och ska pågå till mars 2025.

Projektbeskrivningen anger att syftet är att bidra till att fokus i bostadsförsörjningen förskjuts mot fler brukardrivna/communtiy-led projekt (stycket är något förkortat och fritt översatt från engelska):

Covid-19 pandemin har synliggjort att misslyckandet med att tillhandahålla en lämplig boendemiljö har haft omfattande konsekvenser i Europa under den globala pandemin. CO-HOPE är ett svar på denna hälso- och boendemässiga sociala kris. CO-HOPE fokuserar på att sprida och genomföra tillämpad forskning genom en mångsidig utvärdering av motståndskraften och förmågan att möta förändringar hos gemenskapsboenden och dess invånare i fem europeiska länder, genom att tillsammans utforma planeringsmetoder i samarbete med de boende som ska leta till ökad motståndskraft mot pandemier, genom att bidra till politisk analys och opinionsbildning och genom att utveckla ett program för att bredda tillgången på prisvärda och pandemitåliga boendemiljöer (...) CO-HOPE arbetar med tvärvetenskaplig aktionsforskning och inrymmer gemensamt lärande mellan forskare och praktiker, boende, civilsamhällesorganisationer och lokala myndigheter. För att skapa förutsättning för lokal omställning kommer ideella organisationer som är aktiva inom internationellt policyarbete för lämpliga (adequate) boendeformer och mänskliga rättigheter i stadsmiljön, tillsammans med universitet som har omfattande erfarenhet av empowerment (...) att samarbeta i dessa projekt för att bygga urbana kapacitetsstrukturer och genomföra specifika delprojekt. De evidensbaserade policyrekommendationerna och kapacitetsbyggandet kommer att kunna bidra till en förändring av bostadsförsörjningen mot lokala och användardrivna projekt där omsorg och helhetslösningar om de boende och deras samverkansstrukturer står i förgrunden.

Community-led housing bidrar till minskad ensamhet

I England har kopplingen mellan ensamhet och att bo i olika former av community-led housing (ännu en term som saknas i Sverige – brukardriven boendeutveckling?) studerats på uppdrag av bostads- och kommundepartementet (DLHUC). Resultaten som redovisas i den nypublicerade rapporten 'Those little connections': Community-led housing and loneliness⁸, är slående. Att vara direkt inblandad i den egna närmiljön, att samarbeta med sina grannar och lösa problem tillsammans minskar upplevelsen av ensamhet hos de som bor i eller ska flytta in i kollektivhus, bostadsföreningar och liknande projekt jämfört med en kontrollgrupp.

Så här sammanfattas budskapet i rapporten:

“Community-led housing enables ordinary people to instigate housebuilding projects that help better to meet local housing need at a locally affordable cost. Such housing gives communities an opportunity to shape the character of their built environment. The places we live in – whether our

---

⁷ Projektledare Anders Lund Hansen, universitetslektor, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds Universitet

⁸ Scanlon, K. et al, (2021), 'Those little connections': Community-led housing and loneliness, Report for the Department for Levelling Up, Housing and Communities November 2021, London School of Economics and political science.

neighbourhood, our street or our homes – can have a profound effect on our general wellbeing. Our quality of life can literally be designed in – or designed out – of our homes.

Community-led housing has the potential to promote community cohesion and tackle loneliness. From designing the development, agreeing a location and raising the funds, it helps to bring local people together in constructive common endeavour. Once occupied, the homes themselves are collectively managed by a group (such as a community land trust or housing co-operative) drawn directly from the local or resident community. The co-housing model, in particular – where individually owned or rented homes are associated with shared and commonly-owned facilities such as a meeting place – can engender a stronger sense of community where individuals are never far from supportive company.”

I rapporten framhålls att viktiga faktorer som gör att kollaborativa boendeformer motverkar ensamhet är att det finns gemensamma utrymmen att använda tillsammans, en rad gemensamma aktiviteter av olika karaktär och att den fysiska utformningen är inriktad mot att främja gemenskap.

Covid-19, tanterna och alla andra

Bostadspolitik lyser med sin frånvaro i dagens Sverige. I stället har politikerna låtit den så kallade marknaden bestämma vad som ska byggas och när. Resultatet har blivit ett utbud av dyra bostadsrätter i större städer medan de verkliga behoven av ”adequate housing” har försumrats. Grupper som särskilt kommit i kläm är ungdomar, låginkomsttagare och nyinvandrade som hänvisats till tränga bostäder med låg service och dåliga kommunikationer eller dyra andrahandsbostäder. Boendesegregationen i Sverige är ingen slump, den är skapad av att marknadskrafterna fått styra. Sambandet mellan bostäder, bostäders tillgänglighet och kvalitet och hur covid-19 har spridits är tydligt⁹.

En lite mer bortglömd grupp med små resurser, svårigheter att hitta lämpliga bostäder och något att flytta till som de kan efterfråga och har råd med är äldre ensamstående kvinnor med låg pension. Det är också de äldre ensamma kvinnorna, ofta utan alternativ i form av fritidsbostäder, hänvisade till att åka kollektivt och oftast utan tillgång till internet och liknande, som farit mest illa av restriktionerna under pandemin. Men denna utsatta grupp saknas ofta i studier av boendesituationer liksom i bostadsförsörjningsprogram och statliga utredningar.

Ett exempel bland många är en annars intressant genomgång av forskning kring sambandet mellan ensamhet och covid-19¹⁰. I rapporten beskrivs hur tekniska lösningar ofta ses som en väg ur ensamheten medan författaren hittar färre studier av det nära grannskapetets betydelse:

“There has been less focus on non-technological ways of combating loneliness during the pandemic. The outdoor environment is an important venue for social contacts (see Burholt et al., 2020). In societies with physical distancing recommendations but without orders to stay at home, supporting neighbourliness and community use of local open spaces could help to prevent increases in loneliness.”

Rapporten ”Kollektivhus och tanter” som publicerades under hösten 2021 visar att kvinnor kring 65 år eller åren före pension föredrar att hyra sin bostad framför att äga den, vill ha mer gemenskap i

---

⁹ Ismail, M.; Warsame, A.; Wilhelmsson, M. An Exploratory Analysis of Housing and the Distribution of COVID-19 in Sweden. Buildings 2022,12,71. <https://doi.org/10.3390/buildings12010071>

¹⁰ Dahlberg, L. (2021) Loneliness during the COVID-19 pandemic, Aging & Mental Health, 25:7, 1161-1164, DOI: 10.1080/13607863.2021.1875195

sitt boende och vill leva resurssnålt och därför är särskilt intresserade av idén att bo kollektivt¹¹. Om de skulle vilja byta bostad till något som fungerar bättre har de svårt att hitta något att flytta till. Bostäderna de vill ha finns inte, de har också bekymmer eftersom de ofta saknar kapital, inte kan få lån i banken och har för låga pensioner för att få hyra en bostad. Till sist blir till och med ett vård- och omsorgsboende ett bättre alternativ eller snarare det enda. Ensamstående äldre kvinnor är samtidigt en av de grupper som kommer att öka mest i antal under de kommande 10-15 åren.

De äldre ensamstående kvinnorna är redan idag i en situation som allt fler kommer att möta när klimatkrisens konsekvenser blir tydligare. Det nära grannskapet blir i fokus när resandet måste minska, delning av resurser blir en nödvändighet och kriser av olika slag behöver kunna hanteras lokalt och gemensamt.

Sociologen Eric Klinenberg har beskrivit sambandet mellan fungerande grannskap och förmåga att samarbeta i kriser. Det är inte alltid områden där höginkomsttagare bor som fungerar bra i svåra situationer, utan där det finns vad Klinenberg kallar för en social infrastruktur med fungerande mötesplatser som bibliotek, parker, skolor, lekplatser och liknande och där människor känner och litar på varandra¹². Den sociala infrastrukturen är en planeringsfråga

Värdefulla erfarenheter från kollektivhus och bogemenskaper

Co-Lab Research i Amsterdam¹³ har samlat på erfarenheter av hur covid-19 har påverkat livet i olika boendeformer inriktade på gemenskap och samarbete (collaborative housing) i olika länder i en blogg på hemsidan. Det första bidraget *"How we could maintain a decent social life in cohousing unit Slottet in the midst of the Corona restrictions"* kommer från kollektivhuset Slottet i Lund¹⁴.

Bertil Egerö, en av de boende, beskriver hur de diskuterade fram en modell för hur de gemensamma lokalerna inklusive kök och matsal skulle användas av de 19 hushållen. Resultatet blev en indelning av boende i flyttfåglar, dvs alla som hade kontakter utåt genom barn och arbete och i stannfåglar, den grupp i huset som var pensionerade och som höll sig isolerade tillsammans. Ett äldre par valde att isolera sig totalt i sin lägenhet, men kunde få hjälp med att handla och liknande från grannarna. Flyttfåglarna inklusive barnen skulle inte använda de gemensamma lokalerna. Men en hopptrampolin köptes in och placerades i trädgården som kompensationen till barnen för att lekmöjligheterna inomhus minskade.

Gruppen testade också olika tekniska lösningar att mötas för att fatta beslut tillsammans, ett viktigt inslag i en bogemenskap, och fastnade till sist för att ordna möten utomhus.

Slottet är ett av många exempel på hur tillgången till gemensamma lokaler nära bostaden, vana att diskutera och fatta beslut tillsammans och tillit till grannarna har underlättat vardagslivet under corona och minskat isolering och ensamhet.

I Sverige har Kollektivhus NU ordnat flera webinarier för att diskutera och utbyta erfarenheter, inte minst kring den gemensamma matlagningen och om och hur den genomförts under pandemirestriktionerna.

---

¹¹ Assarson, B. och Kärnekull, K. (2021), Kollektivhus och tanter, Arena Idé. <https://arenaide.se/wp-content/uploads/sites/2/2021/05/kollektivhus-och-tanter-2021-05-25.pdf>

¹² Klinenberg, E., (2018); Palaces for the people. How to build a more equal and united society, London.

¹³ En forskargrupp inriktad på collaborative housing vid Tekniska Universitet i Delft <https://co-lab-research.net/>

¹⁴ <https://co-lab-research.net/2020/06/23/special-co-lab-blog-series-covid19-and-collaborative-housing-2/>

Här har också Jonsereds Herrgård i samarbete med Göteborgs universitet/Age Cap arrangerat heldagsseminarier för bostadsforskare, arkitekter och läkare/forskare inom äldrevården, för att diskutera hur bättre alternativ för boende i livets andra hälft kan organiseras i framtiden.

I Co-Lab Researchs blogginlägg finns bidrag från Centralwoonen Delft i Nederländerna, La Borda i Spanien, Capitol Hill Urban Cohousing i USA och flera projekt i Italien. Darinka Cziske, grundare av Co-Lab Research beskriver syftet med bloggen på följande sätt:

Since the outbreak of the COVID19 pandemic last March, people across the world have seen their lives turned upside down, not only by widespread disease, fear and death, but also by radical changes in the way we live. Words like “lockdown” and “quarantine” have entered our daily conversations; the 1,5 metre distancing has become a new canon that measures our movement; invisible corona-shaped particles dictate our every action. Working from home, previously shunned by employers, has suddenly become the norm. While those of us who are fortunate to live in adequate housing have welcome the opportunity to avoid lengthy commuting and spend more time with our partners and children, homeless or inadequately housed people have seen their situation worsened by the pandemic. The already stark inequalities and structural deficiencies in the housing market have become more acute. At the scale of the city, advocates of compact cities and density have started to rethink the viability of these principles in a post-pandemic world. Overall, scepticism towards anything that reeks of social proximity and physical contact is becoming the new discourse. So, where does that leave living forms that rely on sharing spaces and activities, such as cohousing, coliving, and other forms of collective living arrangements? We set out to answer this question by asking the residents of these housing projects about their own experience. From informal exchanges, we have heard about common challenges they face, but also about new opportunities to show solidarity and mutual help and come up with creative solutions.

In this blog series, we will present short accounts from residents of collaborative housing projects in different parts of the world. They will reflect on challenges, opportunities, solutions but also about what we can learn to improve the planning, design and management of collaborative housing in the future.”

Men det går att komma med ett bredare påstående, nämligen att erfarenheterna från kollektivhus, bogemenskaper och andra kollaborativa boendeformer har något angeläget att förmedla till den konventionella bostadsförsörjningen och bostadsbyggandet.

Där är frånvaron total av diskussion om gemenskap, samarbete, lokal kunskapsutveckling och resiliens i kristider och i samhällsbyggande. Bostadsdebatten handlar mest om de höga boendekostnaderna och hur priset utvecklar sig för bostäder, och inte alls om hur vi kan leva där vi bor.

Ilhan Kellecioglu från Ort till Ort framhåller istället att vad de boende i Husby efterlyser inte är uppifråninitiativ (som padelbanor) utan gårdslokaler att mötas i liksom mötesplatser för barn och unga. Och att deras synpunkter blir hörda och respekterade. Erfarenheterna från Husby är tyvärr inte unika.

Medborgarnas Coronakommission anser att alternativa boendeformer och boendemiljöer som medverkar till social sammanhållning, gemenskap, lättillgängliga kontakter mellan grannar och med omvärlden samt samverkan och hjälp i individuella krissituationer, bör planeras in som ett stadigvarande element i all samhällsplanering och bostadsförsörjning.

Alternativa boendeformer måste uppmärksammas som de framtidslaboratorier de faktiskt är genom att de visar vad människor kan skapa tillsammans där de bor. Lärdomar som bör användas i all bostadsförsörjning. De har visat att social infrastruktur – mötesplatser i närmiljön, möjligheter och anledningar att samarbeta och brukarmedverkan i planeringen – är lika viktigt som den enskilda bostaden.

Olika former av mindre flerbostadshus med gemensamma lokaler bör liksom kollektivhus för olika familjekonstellationer och åldrar i livet vara lika självklart som att skolor och förskolor ritas in i stadsplanerna. Det är inte bara en fråga om möjlighet till personlig trivsel. Covid-19 pandemin har visat oss att det även handlar om samhällets och befolkningens beredskap att klara av svåra sjukdomar och kriser. Det är med andra ord en angelägen samhällsfråga.

Coronapandemin har mycket att lära oss när det gäller boendets villkor, brister och möjligheter. Det är viktigt att ta vara på alla dessa olika erfarenheter, både när det gäller forskning, samhällsplanering och byggande.

Medborgarnas coronakommission

- vi granskar krisen underifrån -

medborgarkommission.se

Tack!

Ett stort tack till alla som bidragit i arbetet med rapporterna från Medborgarnas Coronakommission. Tack alla som låtit sig intervjuas, alla som kommit med idéer och deltagit i diskussionen, alla som skrivit och redigerat, arrangerat seminarier eller för övrigt varit behjälpliga. Ett särskilt tack till alla de undertecknare av vårt uppdrag i Aftonbladet i juni 2020 som gav projektet en flygande start.

Monika König, läkare, Psykiatri Sydväst, Stockholm
Lars Taxén, aktiv i Nätverket för Gemensam Välfärd, Stockholm
Lars Henriksson, metallarbetare, Göteborg
Cecilia Verdinelli, förstärkningsläkare på Covid-IVA, Sahlgrenska, Göteborg
Lisa George-Svahn, infektionssjuksköterska, Rinkeby Vårdcentral
Vahide Yilmaz, förskolechef, Kista
Marianne Berg Ekblom, socionom, samhällsplanerare
John Lapidus forskare i ekonomisk historia, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Elsa Hälinen, undersköterska, Södersjukhuset/Stockholm
Birgitta Henriksson, pensionerat vårdbiträde, Stockholm
Ana Hagström, sjuksköterska och doktorand, Stockholm
Katja Raetz, specialistsjuksköterska, Stockholm
Lena Kullman, specialistsjuksköterska, Stockholm
Mattis Nilsson, anestesijuksköterska, Västernorrland
Tina Engvall, sjuksköterska, Karolinska sjukhuset, Huddinge
Christian Hermansson Plaçon, specialistsjuksköterska, Stockholm
Darius Barimani, ST-läkare i kirurgi, Karolinska universitetssjukhuset, Stockholm
Roya Hakimnia, ST-läkare i allmänmedicin, Rinkeby vårdcentral
Sten Axelsson Fisk, ST-läkare gynekologi/obstetrik, Lund
Jan Halldin, läkare i allmän psykiatri och socialmedicin, Stockholm
Gabor Tiroler, sjukgymnast, folkhälsovetare, lärare i rehabilitering
Kai Berghdahl, f d vårdbiträde och förskolepedagog, Stockholm
Eva Lund, mentalsköterska, Gotland
Merit Aguirre, lärare, Uppsala
Maria Dexborg, socionom och människorättsaktivist, Malmö
Ann-Marie Strömberg, socionom, Stockholm
Anne Sörman, präst i Svenska Kyrkan och #metoo-aktivist, Stockholm

John Stigmar, personligt ombud, PO Skåne
Håkan Jarmar, styrelsemedlem i Riksförbundet Social och Mental Hälsa (RSMH) Stockholm/Gotland
John Andersson, f d distriktsordförande Riksförbundet Social och Mental Hälsa (RSMH) i Skåne
Sven-Olof Johansson, f d socialdirektör, Lund
Maria Sundvall, pensionerad psykiater, Botkyrka
Pia Sandqvist, vice ordförande för Stöttepelaren – förening för ensamkommande unga
Faiaz Dowlatzai, ordförande för Ensamkommandes Riksförbund
Maria Werme, ordförande i nätverket SLUSSA, Västerås
Viktor Risling, organisationsansvarig i SEKO Stockholm
Irene Wanland, journalist, Stockholm
Eva Nikell, journalist och folkbildare, Stockholm
Janne Hägglöf, medlem i En annan vård är möjlig, Stockholm
Håkan Blomqvist, medlem i Valfärdsalliansen, Stockholm
Britta Ring, medlem i Nätverket för Gemensam Valfärd och Nätverket för Folk och Fred, Stockholm
Peter Lorentzon, medlem i Nätverket för Gemensam Valfärd, Stockholm
Gunnar Lindholm, filmare och medlem i Nätverket för Gemensam Valfärd, Stockholm
Birgitta Hörnström, filmare, Stockholm
Mia Stubbendorff, medlem i Tantpatrullen, Stockholm
Monika Thelin, Lapplandsupproret
Jonna Wigandt, utemiljöarbetare, Stockholm
Ulla Bertling, leg. psykoterapeut, medlem i #Psychologistsforfuture, Stockholm
Marianne Engelse Frick, leg. barn- och ungdomspsykoterapeut, Stockholm
Arne Johansson, ledamot i Norra Järva Stadsdelsråd
Göran Dahlgren, f d folkhälsoråd på Socialdepartementet, Stockholm
Gunnar Ågren, f d GD Statens Folkhälsoinstitut
Christer Hogstedt, professor och fd forskningschef Statens folkhälsoinstitut
Åke Sandberg, professor emeritus, organisationsforskare, Stockholm
Töres Theorell, professor emeritus i psykosocial medicin, Stockholm

På www.medborgarkommssion.se finns en mängd intressanta artiklar, tips och forskningsrapporter från andra aktörer som är intressanta i sammanhanget. Webbplatsen kommer att finnas kvar åtminstone ett halvår framöver, gå gärna in och botanisera där.